

Marko Kovačević⁷⁶
Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu

AKTERSTVO I MOĆ EVROPSKE UNIJE

Apstrakt

Primenjujući realističke, liberalističke i konstruktivističke pristupe međunarodnim odnosima, a u svetlu položaja koji Evropska unija zauzima u svetskoj politici, pokušaćemo da odgovorimo na pitanje da li ti pristupi vide (ne vide) globalno akterstvo Evropske unije. Svaki od pristupa daje različit odgovor na pitanje kako Unija ispoljava svoj (akterski) kapacitet – kroz tvrdnu, meku ili normativnu moć. Na ovaj način je moguće ispitati stepen razvoja (globalnog) akterstva Evropske unije i testirati njeno akterstvo posredstvom sprovođenja zajedničke spoljne i bezbednosne politike, a uz pomoć tri pomenuta vida moći.

Ključne reči: Evropska unija, meka moć, normativna moć, tvrda moć, globalni akter, međunarodni odnosi, teorije, neorealizam, neoliberalizam, konstruktivizam

UVOD

U literaturi iz oblasti međunarodnih odnosa i evropskih studija postalo je opšte mesto govoriti o Evropskoj uniji (EU) kao globalnom akteru. Iako indikatori poput bruto-društvenog proizvoda ili obima unutrašnje i trgovinske razmene sa svetom pokazuju da je reč o entitetu koji ima vodeći udeo u ovom delu svetskih poslova, potrebno je na teorijski zasnovan način ispitati da li je reč o globalnom akteru. To je više od onoga što zvaničnici EU iskazuju u govorima, i što se može pročitati u evropskoj štampi. U ovom radu ćemo ukazati na značenje pojmova 'globalno' i 'akter', ispitati ih u odnosu na položaj koji Evropska unija zauzima u svetskoj politici i međunarodnom sistemu. Primenjujući realističke, liberalističke i konstruktivističke pristupe međunarodnim odnosima

ponudićemo odgovor na pitanje kako to oni vide globalno akterstvo Evropske unije. Pregledom relevantne literature moći ćemo ispitati delovanje Evropske unije u svetu – dovodeći u vezu tri pomenuta teorijska pristupa sa konceptima tvrde, meke i normativne moći. Tako ćemo ispitati stepen razvoja Evropske unije kao aktera i testirati njeno akterstvo kroz stanje sprovođenja zajedničke spoljne i bezbednosne politike (eng. *Common Foreign and Security Policy – ZSBP*) korišćenjem tri pomenuta vida moći.

U uvodnom odeljku govorimo o značaju teme i definišemo glavne pojmove. Drugi odeljak se bavi pristupima međunarodnim odnosima, ukazujući pri tom na njihovu primenu u raspravama o akterstvu i položaju EU u međunarodnom sistemu. U trećem odeljku se obrađuju vidovi moći koji se naslanjaju na pomenute pristupe, što omogućava naknadnu ilustraciju tako shvaćenih uloga EU u odnosima sa svetom.

SMEŠTANJE EVROPSKE UNIJE U KONTEKST

Evropska unija sa svojim ukupnim kapacitetima sprovodi uticaj širom sveta uz pomoć raspoloživih instrumenata ekonomske i spoljne politike. Poznato je da EU predstavlja moćnog ekonomskog aktera koji, zahvaljujući svom jedinstvenom tržištu, omogućava slobodan protok roba, ljudi i kapitala, što ga čini superiornim u odnosu na druge oblike regionalne ekonomske integracije u svetu. Spoljni uticaj, zahvaljujući visokoj privrednoj dinamici na svom ekonomskom prostoru u poslednje dve decenije (do izbijanja svetske ekonomske krize 2008. godine), Unija ostvaruje kroz pružanje zvanične razvojne pomoći manje razvijenim zemljama u svetu. Poznato je da se služi politikom uslovljavanja koja je deo njenih integracionih i razvojnih programa koji se stavljaju na raspolaganje zemljama u razvoju – a koja se odnosi na ekonomske i široke političke reforme.⁷⁷ Iz ovoga sledi da je nakon Hladnog rata Evropska unija ostvarila značajno prisustvo izvan sopstvenih granica, a njen uticaj je rastao i kroz proširenje članstva u periodu od 1995. do 2011. godine.⁷⁸ Promene koje su nastupile u strukturi međunarodnog sistema i izmenjena priroda bezbednosnog i političkog okruženja otvorili su mogućnost za novu ulogu Unije i širenje spektra njenih spolj-

77 O tome pogledati šire u: Frank Schimelfenning and Ulrich Sedelmeier, "Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe", *Journal of European Public Policy*, Vol. 11, no. 4, 2004, pp. 661–679; David Chandler, *Empire in Denial: The Politics of State-building*, Pluto Press, London, 2006; David Chandler, "EU Statebuilding: Securing the Liberal Peace through EU Enlargement", *Global Society*, Vol. 21, no. 4, 2007, pp. 593–607.

78 Evropska unija i Republika Hrvatska su potpisale pristupni ugovor 9. decembra 2011. godine, čime će od 1. jula 2013. Unija imati 28 država-članica.

nih aktivnosti. Pored ekonomske komponente koja se ogleda u zajedničkom, pa potom jedinstvenom tržištu i monetarnoj uniji, proces razvoja EU nastavio se kroz afirmaciju ZSBP. Unija želi napraviti iskorak od političkog 'patuljka' ka kredibilnijem i integriranijem političkom akteru.

Oružani sukobi na prostoru Zapadnog Balkana tokom devedesetih godina 20. veka motivisali su EU da preispita ulogu političkog i bezbednosnog aktera i ozbiljnije se angažuje na stvaranju zajedničke spoljne politike i odbrambenog identiteta. Kamen temeljac ZSBP postavljen je Ugovorom iz Maastrichta (1991), da bi se nakon vojne intervencije NATO-a u Saveznoj Republici Jugoslaviji 1999. godine i samita u Kelnu postavile institucionalne osnove za Evropsku politiku bezbednosti i odbrane (EBOP)⁷⁹. Dodatni napredak je ostvaren nakon samita u Helsinkiju te godine, kada su utvrđeni „naslovni ciljevi“ do 2003. godine, prema kojima Unija treba da stekne sposobnost za slanje 60.000 vojnika u roku od 60 dana na udaljenost do 4.000 kilometara.⁸⁰ Sporazumom Berlin plus iz 2003. godine omogućeno je da EU koristi vojne kapacitete NATO-a u sopstvenim operacijama očuvanja mira.⁸¹ Koristeći se realističkim rečnikom, sposobnosti Unije da deluje kao kredibilni akter u međunarodnim bezbednosnim poslovima, raspoloživi kapaciteti za EBOP – i dalje zaostaju za statusom koji ona uživa na ekonomskom planu. To je ono što je engleski društveni naučnik Kristofer Hil (Christopher Hill) označio raskorakom između sposobnosti i očekivanja (eng. *capability-expectations gap*) Evropske unije.⁸²

Govoreći o prirodi Evropske unije kao aktera, Brederton i Vogler (Brederton and Vogler) ističu da je „nivo do kojeg je dosegao raspoznatljiv i kolektivni identitet ono što utiče na formiranje šireg pravca njenih spoljnih aktivnosti; i, još uže posmatrano, nivo do kojeg su se razvili kapacitet i spremnost da se

79 Naziv na engleskom jeziku: *European Security and Defence Policy* (ESDP). U literaturi na srpskom jeziku prevodi se kao Evropska politika bezbednosti i odbrane i Evropska odbrambena i bezbednosna politika.

80 "Helsinki Headline Goal 2010", the European Council, 17-18 June 2004. Dostupno preko: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf> (Pristupljeno 30. aprila 2012)

81 Za prikaz osnovnih odredbi Berlin plus sporazuma, pogledaj: „The EU-NATO Berlin Plus Agreements“, European Security and Defence Assembly/Assembly of Western European Union, November 2009. Dostupno preko: [http://www.shape.nato.int/resources/4/document-s/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus\[1\].pdf](http://www.shape.nato.int/resources/4/document-s/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus[1].pdf) (Pristupljeno 30. aprila 2012)

82 O tome videti: Christopher Hill, "The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, no. 3, 1993, pp. 305–328.

pruži strateško usmerenje za spoljašnju politiku (eng. *external policy*)⁸³. Polazeći od kolektivnog identiteta, ova dva autora prihvataju pluralistički pristup u pružavanju aktera u svetskim poslovima, koji uključuje međuvladine i nevladine organizacije – čime je pružen širi analitički prostor u odnosu na državocentrični realizam u teorijama međunarodnih odnosa. Definisanje aktera u našem slučaju zahteva da sagledavamo spoljašnju dimenziju angažmana EU, dok uvažavamo i unutrašnje kapacitete kojima ona raspolaže i koji pružaju osnovu za ostvarivanje ciljeva ZSBP. Dok se za EU može reći da predstavlja međunarodnog aktera jer okuplja 27 država u svom članstvu, izraz 'globalni akter' pomaže da se razlikuju unutrašnje i spoljašnje dimenzije delovanja Unije. Globalnost njenog delovanja kao entiteta ima smisla posmatrati jedino u delovanju prema spolja.

Za naše razmatranje nije od značaja da Evropsku uniju prihvatimo kao krajnje definisan entitet – budući da ona predstavlja tvorevinu koja se nalazi negde između međuvladine organizacije i delimično formirane države koja se stalno menja.⁸⁴ Dok je, prema shvatanju strukturalne teorije, država i dalje neosporni akter međunarodne politike i osnovna jedinica međunarodnog sistema,⁸⁵ nedržavni akteri nadnacionalnog karaktera mogu biti prihvaćeni kao entiteti koji mogu uticati na dinamiku unutar međunarodnog sistema. Valja ispitati dokle seže njihov akterski kapacitet. U međunarodnom javnom pravu država se uzima kao subjekat koji je nosilac prava i obaveza u saobraćanju sa ravnopravnim akterima. Posmatrano sa sistemskog nivoa, država kao osnovna jedinica raspolaže naročitim svojstvima i kapacitetima koji joj pružaju puni akterski kapacitet.

Švedski društveni naučnik Gunar Sjested (Gunnar Sjostedt) postavio je 1977. godine pitanje kako se meri stepen do kojeg je tadašnja Evropska zajednica međunarodni akter? Ona bi morala da poseduje autonomiju i sposobnost delovanja, gde se sposobnost delovanja definiše kao „kapacitet aktivno i promišljeno ponašanje u odnosu sa drugim akterima međunarodnog sistema“ i predstavlja funkciju unutrašnjih resursa.⁸⁶ Ako uporedimo ove kriterijume sa onima koje ispunjavaju suverene države, autonomija predstavlja mogućnost da država suvereno odlučuje o svojim postupcima u međunarodnom saobraćanju i odgovara za ono što proističe iz takvog delovanja. Unutrašnji kapaciteti predsta-

83 Charlotte Bretherton and John Vogler, *The European Union as a Global Actor*. 2nd edition, Routledge, London, 2006, p. 1.

84 Charlotte Bretherton and John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, op. cit., p. 2.

85 Pogledati čuveno delo Keneta Volca, *Teorija međunarodne politike*; Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Mc Graw-Hill, New York, 1979 [Kenet Volc, *Teorija međunarodne politike*, Alexandria Press i Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2008].

86 Charlotte Bretherton and John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, op. cit., p. 16.

vljaju resurse kojima jedan akter raspolaže u svrhu vođenja spoljne i unutrašnje politike – kao što su materijalni i nematerijalni resursi (teritorija, stanovništvo, vlast, kapacitet stupanja u međunarodne odnose, do kulture, kolektivnog identiteta, itd.). Primenjeno na Evropsku uniju, akterstvo bi se ticalo odnosa koje ona ostvaruje sa spoljašnjim svetom, a ne prema državama-članicama. Treba razdvojiti akterski kapacitet jednog aktera i njegovu snagu. Tako je moguće da jedan subjekat bude smatran akterom, ili da subjekat koji raspolaže izvrsnom snagom ne poseduje sve elemente akterstva.⁸⁷

Globalnost je drugi termin koji ćemo odrediti. U užem smislu, 'globalno' može da bude shvaćeno na dva načina. Prvi, koji se odnosi na *domet uticaja entiteta*, a koji se može izraziti kroz analizu upotrebe efektivne moći na raspolaganju EU.⁸⁸ Drugi, koji se odnosi na *geografsku projekciju uticaja EU i percepciju akterstva EU* u delovima sveta u kojima se globalni domašaj EU očitava.⁸⁹ Prema shvatanju Bertranda Rasela, moć u najopštijem smislu određujemo kao mogućnost postizanja očekivanih ishoda.⁹⁰

AKTERSTVO EVROPSKE UNIJE U TEORIJAMA MEĐUNARODNIH ODNOSA

Svoјstvo Evropske unije da stupa u odnose sa drugim subjektima svetske politike⁹¹ ispitaćemo kroz okvir koji pružaju tradicionalni (realizam, liberalni

87 Kao primer može da posluži američka savezna država Kalifornija. Ona raspolaže kapacitetima koji su znatno veći od kapaciteta mnogih suverenih država, ali joj zato nedostaju puna autonomija i sposobnost spoljnopolitičkog delovanja koje su delegirane na federalnu vlast Sjedinjenih Američkih Država.

88 Npr. analiza efektivne upotrebe moći EU u regionalnom bezbednosnom potkompleksu Zapadnog Balkana može da pomogne prilikom odgovora na pitanje da li je Unija globalni akter. Za raspravu o regionalnoj bezbednosti i regionalnom bezbednosnom kompleksu u Evropi, videti Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

89 Ovo je blisko shvatanju sistemskog nivoa analize u teoriji međunarodne politike.

90 Asle Toje, "Normative Power in Europe after the Post-Cold War" in: Andre Gerrits (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, The Hague, 2009, p. 47.

91 Pojam međunarodne politike označava takav sistem odnosa u kojem su suverene države glavni akteri. Svetska politika označava, sa druge strane, takav sistem odnosa u kojem se priznaje i uticaj drugih nedržavnih aktera – od pojedinaca pa do transnacionalnih i međunarodnih organizacija. Međunarodni odnosi ipak podrazumevaju tradicionalno značenje širokog spektra odnosa koji se odvijaju u svetu, u kojima ipak preimućstvo imaju državni akteri. Detaljnije o razlikama između međunarodne i svetske politike, pogledati Dragan Simić, *Svetska politika*, Čigoja štampa, Beograd, 2009.

institucionalizam) i pluralistički⁹² (konstruktivizam) pristupi međunarodnim odnosima.⁹³ U opštoj literaturi o međunarodnim odnosima zanemarivala se uloga EU kao aktera, najviše zbog državocentričnog pristupa koji je svojstven realističkom pravcu. U strukturalnoj teoriji Keneta Volca, države utoliko i dalje predstavljaju najznačajnije jedinice međunarodnog sistema koje određuju pravila ponašanja za ostale aktere, dok se udruživanje država u saveze uzima kao mogućnost ukoliko će na taj način njihova zajednička bezbednost biti podignuta na viši nivo.⁹⁴ To je bilo moguće za vreme Hladnog rata, kada je na Evropsku uniju gledano kao na proizvod sistemskih podsticaja, odnosno posledicu bipolarne strukture moći.⁹⁵ Brederton i Vogler ističu da su tradicionalni pristupi međunarodnim odnosima pažnju obraćali na ograničen krug spoljašnjih aktivnosti aktera – koje su se prvenstveno odnosile na pitanja visoke politike i bile u nadležnosti ministarstava spoljnih poslova, diplomata i vojnika.⁹⁶ Na istim osnovama, ali sa različitim shvatanjem prirode odnosa između aktera međunarodnih odnosa, razvio se liberalni institucionalizam koji govori da je moguća saradnja između država u svetlu kompleksne međuzavisnosti, dozvoljavajući prisustvo nedržavnih aktera koji utiču na odnose između država.⁹⁷ Kontekst u kojem se odvijaju međunarodni odnosi nakon Hladnog rata znatno je drugačiji – što je podstaklo razvoj onih teorijskih

92 Konstruktivizam (kao jedan široki, opšti, pristup – uz uvažavanje postojanja različitih 'konstruktivizama') ovde se shvata kao analitički, ne i normativni pogled na svetsku politiku – gde se u obzir uzima pluralizam aktera (državni i nedržavni), te njegovo epistemološko shvatanje glavnih pokretačkih snaga međunarodnih odnosa. Kao način sažimanja širokog okvira socijalnog konstruktivizma ovde prihvatamo socijalnu teoriju međunarodne politike Aleksandera Venta kao analitički okvir, uz manje izmene koje omogućavaju dalja razmatranja (pluralizam kao protivstav 'monizmu' državocentričnosti).

93 Pristupi proučavanju međunarodne bezbednosti mogu se podeliti na tradicionalne i alternativne – u zavisnosti od shvatanja koncepta bezbednosti i vremena nastanka pristupa. Analogno tome, i pristupi proučavanju međunarodnih odnosa mogu biti klasifikovani na taj način, iako u literaturi ne postoji konsenzus oko jedinstvene klasifikacije paradigmi, pravaca, pristupa, teorija, itd. Pluralistički pristupi u našem slučaju se odnose na različite tipove organizacija koje mogu imati akterski kapacitet u svetskoj politici (države, međunarodne organizacije, nevladine organizacije). Stoga, konstruktivizam kao opšti pristup i liberalni institucionalizam se mogu smatrati pluralističkim pristupima. Uporediti: Burchill 2005; Baylis, Smith and Owens 2008.

94 Videti u: Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, op. cit., p. 94.

95 Ibidem, p. 71.

96 Charlotte Bretherton and John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, op. cit., p. 11.

97 Autoritativan prikaz liberalnog institucionalizma i uloge nedržavnih aktera u svetskoj politici daju Robert Kiohejn i Džozef Naj. Pogledati u: Robert Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 2005 [1984]; Džozef S. Naj, *Kako razumevati međunarodne sukobe: Uvod u teoriju i istoriju*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.

pravaca koji sagledavaju prošireni spektar aktera i njihovih delatnosti u onome što se danas naziva svetskom politikom. Razmatrajući osnovne postavke navedenih pristupa u međunarodnim odnosima, prikazaćemo kako se EU ponaša u spoljnim odnosima i kako te teorije sagledavaju globalnu ulogu Unije.

Strukturalna teorija međunarodnih odnosa (neorealizam) uzima da su podsticaji koji dolaze sa sistemskog nivoa ono što presudno određuje mogućnosti za ponašanje država u međunarodnim odnosima. Tako, raspored moći unutar sistema utiče na izbor strategija koje za cilj imaju očuvanje opstanka i podizanje nivoa bezbednosti jedinica sistema (država).⁹⁸ Takav, državocentrični, pogled na svet, u kombinaciji sa usmerenjem na one oblasti politike u kojima EU još nije preuzela puni kapacitet jednog 'državnog' aktera, navodi na zaključak da EU nije akter.⁹⁹ Iako su države najvažniji akteri u tako shvaćenom međunarodnom sistemu, EU bi ipak bila uočena kao oblik odbrambenog saveza država koji za cilj ima uvećavanje bezbednosti država-članica.¹⁰⁰ Međutim, problem za neorealiste se javlja nakon završetka Hladnog rata, kada sistemski podsticaji u vidu bipolarne strukture moći više ne mogu da objasne nastavak života Evropske unije (zajednice). Vidljiva je unutrašnja logika i podsticaji koji ne dolaze iz oblasti strukture moći i vode prema dubljoj integraciji Unije.¹⁰¹ Tako u okviru neorealizma ostaje nerešen problem akterstva EU. To nije opravdanje da se uticaj koji Unija ostvaruje unutar međunarodnog sistema ne može objasniti davanjem adekvatnog statusa unutar međunarodnog sistema.

Liberalno-institucionalistička struja u teorijama međunarodnih odnosa¹⁰² počiva na pretpostavci da su mogući saradnja između država, mirno rešavanje sukoba i kolektivna odbrana, ali zadržava strukturalističko polazište o uticaju

98 Videti: Kenet Volc, *Teorija međunarodne politike* za pregled teorije međunarodne politike i strukturalnog realizma; Žaklina Novčić, „Neorealizam i neoliberalizam u savremenoj teoriji međunarodnih odnosa“, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, no. 2–3, 2007, pp. 211–242 za uporedni prikaz neorealizma i neoliberalizma u teorijama međunarodnih odnosa.

99 Charlotte Bretherton and John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, op. cit., p. 11.

100 Pretežno kroz saradnju koja se odvija u okviru NATO-a.

101 Za nastanak Evropske politike bezbednosti i odbrane (EBOP) nakon Hladnog rata mogu se naći unutrašnji i sistemski razlozi, ali neorealizam od sistemskih razloga prepoznaje dva: globalnu premoć Sjedinjenih Država i uravnoteživanje multipolarnog poretka u Evropi. Za ovo i neorealističku kritiku EBOP pogledati: Adrian Hyde-Price, „Normative power Europe: a realist critique“, *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, no. 2, 2006, pp. 217–234.

102 Za prikaz liberalnog institucionalizma, pogledati Burchill, Scott; Devetak, Richard; Donnelly, Jack; Linklater, Andrew; Paterson, Matthew; Reus-Smit, Christian and True, Jacqui (eds.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, Houndmills, 2005. Nadalje, Burchill et al. Za primenu na evropsku integraciju i shvatanje funkcionalističke teorije, relevantan je klasični rad funkcionaliste Dejvida Mitranija: David Mitran, „The Functional Approach in Historical Perspective“, *International Affairs*, Vol. 47, no. 3, 1971, pp. 532–543.

sistemskog nivoa. Liberalističko je shvatanje da slobodno tržište i dobrota ljudske prirode mogu podstaći saradnju, jer se rat ne isplati. Ovaj pristup može da objasni zašto je Evropska unija postala najuspešniji mirovni projekat, bezbednosna zajednica i najveće tržište na svetu. Iako su države ostale centralni akteri u međunarodnom sistemu, priznaje se značaj nedržavnih aktera u međunarodnoj ekonomiji, poput multinacionalnih kompanija i drugih subjekata koji učestvuju u privrednoj aktivnosti, a koji mogu uticati na prirodu i efektivnost moći države.¹⁰³ Ipak, u pogledu akterstva EU u okviru međunarodnog sistema i liberalni institucionalizam ne nudi potpuno rešenje, pa ćemo razmotriti i konstruktivistički pristup u proučavanju međunarodnih odnosa.

Alternativni pristupi međunarodnim odnosima (među koje se može uvrstiti konstruktivizam) odbacuju državocentrični pristup i pažnju posvećuju kako materijalnim tako i ideacionim činiocima. Među najveće promene koje donosi konstruktivističko razmišljanje nakon završetka Hladnog rata ubrajaju se „dynamika međunarodnih promena, priroda osnovnih institucionalnih praksi, uloga nedržavne pokretačke snage (eng. *agency*) i problem ljudskih prava“, kao i pokušaji da se na drugačiji način sagledaju teme koje su objašnjavali neorealizam i neoliberalizam (poput strateške kulture i posledica anarhije).¹⁰⁴ Konstruktivizam naglašava značaj 'normativnih i ideacionih struktura' koje utiču na formiranje identiteta političkih aktera, što je od značaja za razmatranje akterstva Evropske unije. Za njih, struktura i akteri se međusobno konstituišu, čime se negira racionalističko shvatanje strukture i aktera kao datih.

Shvatanje identiteta, društva kao konstitutivne sredine za aktere, te njihovih interesa kao posledice društvene interakcije¹⁰⁵ poslužiće nam za razmatranje normativne moći – koja svoje osnove ima u konstruktivističkom pristupu. Primenjeno na akterstvo Evropske unije, njegov identitet i percepcija od strane društva podjednako su važni kao i materijalni činioци koji dokazuju njegovo postojanje, zaključili bi konstruktivisti. Delovanje EU u zemljama u razvoju može poslužiti kao potvrda njenog akterskog identiteta. Obezbeđivanje legitimiteta Unije od strane država-članica i njihovih građana predstavlja unutrašnju komponentu akterskog identiteta. Na ovaj način, EU se pojavljuje kao akter – ali ovoga puta ne u međunarodnom sistemu (kako bi ga razumeli neorealisti), već

103 Burchill et. al., *Theories of International Relations*, op. cit.

104 Burchill et. al., *Theories of International Relations*, op. cit., p. 195.

105 Ibidem, p. 199.

u međunarodnoj zajednici koja okuplja države i druge aktere oko zajedničkog sistema vrednosti i institucija koje uređuju njihovo uzajamno ponašanje.¹⁰⁶

Evropska unija između tvrde i normativne moći

Rasprava o globalnoj ulozi Evropske unije može se sagledati kroz pojam moći, koji smo prethodno definisali kao mogućnost postizanja očekivanih ishoda, što je u bliskoj vezi sa njenim spoljnopolitičkim delovanjem. Ova rasprava mora zadržati u vidu akterstvo Unije i učinke u delovanju prema spolja – na osnovu kojih se vrednuje realan stepen „globalnosti“ njenog dometa.

Različite su klasifikacije moći. Najpoznatiju je izneo Robert Kiohejn (Robert Keohane), koji je moć u zavisnosti od njenog uticaja na međunarodni sistem podelio na sistemsku određujuću, sistemsku efektivnu i sistemsku neefektivnu.¹⁰⁷ U literaturi, koja je nastala u poslednjoj deceniji, o EU se najčešće govorilo kao o „normativnoj sili“¹⁰⁸, što se nadovezuje na ideju Fransa Dušena (Francois Duchene) o „civilnoj moći“ Evropske zajednice. Pored toga, vredni pomena su koncepti tvrde i meke moći, koje su razvijali realistički i neoliberalistički teoretičari.

EU i tvrda moć

Neorealizam u teoriji međunarodnih odnosa najviše se oslanja na shvatanje moći u pogledu sposobnosti kojima neki akter raspolaze.¹⁰⁹ Moć shvaćena u pogledu sposobnosti govori o snazi jednog aktera, i njegovoj mogućnosti da utiče ili kontroliše ishode međunarodne politike. Moć se može razumeti i kao vid odnosa – pri čemu su kapaciteti samo preduslov za „aktualizaciju“ nekog odnosa.¹¹⁰ Džon Miršajmer ističe da je „moć valuta politike velikih sila, i države se međusobno nadmeću za nju. Ono što je novac u ekonomiji, to je moć u

106 Za jednu od sistematičnijih primena konstruktivističkog pristupa u međunarodnoj politici, videti: Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999. O značenju pojmova 'međunarodna zajednica' i 'međunarodno društvo', pogledati Dragan Simić, *Svetska politika*, op. cit.

107 Asle Toje, "Normative Power in Europe after the Post-Cold War", op. cit., p. 49.

108 O tome piše Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *JCMS*, Vol. 40, no. 2, 2002, pp. 235–258.

109 Za realiste, borba za moć predstavlja određujuću odliku međunarodnih odnosa, a razumevanje moći preduslov uspešne politike.

110 Graham Evans and Richard Newham, *The Penguin Dictionary of International Relations*. Penguin Books, London, 1999, pp. 446–448.

međunarodnim odnosima“.¹¹¹ Problem kod ovakvog razumevanja moći jeste što ona ne može biti precizno izmerena, već se iznosi kao procena kojim sposobnostima jedan akter raspolaže. Dodatni problem predstavlja stepen „pretvaranja moći“ kojom jedan akter raspolaže (npr. Sjedinjene Države kao supersila bivaju poražene u Vijetnamskom ratu).¹¹² Tvrda moć se odnosi na upotrebu sredstava (vojnih i ekonomskih) u svrhu prinude kojom se obezbeđuje željeno ponašanje drugog aktera. Za razliku od tvrde, meka moć se odnosi na ostvarivanje uticaja uz pomoć sredstava koja ne podrazumevaju vršenje prinude.

Ukoliko primenimo realističko shvatanje moći na primeru Evropske unije i njenog akterskog kapaciteta – jasno je da tako shvaćen entitet u ovom trenutku ne raspolaže sopstvenim sredstvima koja bi mogao da projektuje na globalnom nivou i sprovede prinudu nad drugim akterima u maniru politike velikih sila. ZSBP i korišćenje kapaciteta predviđenih Helsinškim naslovnim ciljevima ne uveravaju da je Evropska unija spremna na globalnom planu kredibilno postupati sa autonomnom „tvrdom moći“. Pomak je ostvaren u protekloj deceniji kroz razvoj politike bezbednosti i odbrane, evropskog bezbednosnog identiteta i učešća snaga EU u civilnim i ograničenim vojnim operacijama širom sveta. No, prerogativi spoljne politike i odbrane ostaju i dalje u rukama država-članica, čime se EU ne može u pogledu tvrde moći kvalifikovati kao ravnopravan globalni akter čak ni sa vojno sposobnim evropskim državama poput Francuske ili Velike Britanije – koje su sposobne za samostalnu projekciju tvrde moći u regionalnim, pa delimično i u globalnim okvirima.

EU i meka moć

Američki politikolog Džozef Naj (Joseph Nye) primećuje da „univerzalnost kulture jedne države i njena sposobnost da uspostavi niz povoljnih pravila i institucija koje uređuju oblasti međunarodne aktivnosti predstavljaju ključne izvore moći“.¹¹³ Tu dimenziju moći sa kojom „pridobijamo druge da rade ono što mi želimo“, uz odsustvo prinude, Naj je nazvao mekom moći. Meka moć je posrednog karaktera: „počiva na sposobnosti utvrđivanja političkog dnevnog reda

111 Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2009 [2001], str. 34.

112 Pogledati opširnije u: Martin Griffiths, ed., *Encyclopedia of International Relations and Global Politics*. Routledge, London, 2005, pp. 689–694.

113 Joseph Nye, „The Changing Nature of World Power“, *Political Science Quarterly*, Vol. 105, no. 2, 1990, p. 182.

na način koji oblikuje preferencije drugih“.¹¹⁴ Evropska unija poseduje privlačan potencijal i učestvuje u postavljanju sistemskih uslova koji omogućavaju ostvarivanje željenih ishoda – gde su druge države saglasne da rade ono što je u interesu posednika meke moći. U literaturi se mogu pronaći radovi koji govore o EU kao posedniku meke ili 'civilne moći'. Odsustvo upotrebe vojne moći ne znači da su meka i civilna moć istovetni pojmovi.^{115 116} Ekonomska moć i tako stečeni resursi ne pripadaju mekoj moći, kako je definiše Naj. Stoga se o EU kao mekoj sili može govoriti samo ako se ima na umu privlačan potencijal njene politike proširenja i dosadašnjih postignuća integracionog projekta. Privlačna ideja EU nalazi se u vrednostima demokratije, ljudskih prava i ekonomskog liberalizma. Sve se češće može čuti da nedostatak vojnih kapaciteta i odsustvo percepcije EU, kao nezavisnog i moćnog aktera, slabi mogućnosti pune afirmacije meke moći u ostvarivanju spoljnopolitičkih ciljeva Unije.¹¹⁷ Koncept meke moći je, pak, u bliskoj vezi sa konceptom „normativne moći“, koji iz konstruktivističke perspektive objašnjava kako EU pomoću nematerijalnih faktora čini globalnog aktera u svetskoj politici.

EU i normativna moć

Već deset godina se u akademskoj zajednici vodi rasprava o konceptu normativne moći Evropske unije. Britanski politikolog Jan Meners (Ian Manners) smatra da Evropska unija „menja normalnost međunarodnih odnosa“, zbog čega predstavlja 'normativnu silu'.¹¹⁸ Rečnikom teorije međunarodne politike, EU vrši uticaj na međunarodni sistem kroz promovisanje onoga što sama proizvodi, a to su norme i standardi od globalnog uticaja. Ona utiče na promenu normi, standarda i ustaljenih odgovora na pitanje kako funkcioniše

114 Džozef S. Naj, *Paradoks američke moći: zašto jedina svetska supersila ne može sama?*, BMG, Beograd, 2004, p. 29.

115 Još 1972. godine Dušen je pisao da „interes Evropske zajednice kao civilne grupe država koje obiluju ekonomskom moći i oskudevaju u oružanoj sili jeste da pripitomi odnose između država, uključujući tu i odnose sa državama izvan svojih granica“. Citirano prema: Karen Smith, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity Press, Cambridge, 2003, p. 18.

116 Citirano prema: Karen Smith, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity Press, Cambridge, 2003, p. 18.

117 Eva Gross, "The Limits of European Soft Power", Summary. dostupno preko: www.kiep.go.kr%2Finclude%2Ffiledown.jsp%3Ffname%3D20081031_1_2%2520Gross1.pdf%26fpath%3DEngSeminar%26NO%3D182817%26FNO%3D141&ei=QFShT_rFE63V4QTdhcSdCQ&usg=AFQjCNH3o3hJhy2uNOPQp8jgQyyhMX28XQ&sig2=TW9n4BOTzUeHnKKkOe6liA, (pristupljeno 29. aprila 2012.).

118 Ian Manners, "The Normative Ethics of the European Union", *International Affairs*, Vol. 84, no. 1, 2008, p. 65.

svetska politika, nesputana državocentričnim premisama. Budući da državocentričnost nije utkana u osnove EU, zašto je onda porediti sa državama, pita se Meners. Za razliku od shvatanja o tvrdoj, mekoj ili civilnoj moći – za koje je od značaja odrediti u kojoj meri je EU državolika tvorevina, normativna moć teži da „preмести pažnju analize sa empirijskog proučavanja institucija ili politika EU prema kognitivnim procesima, zajedno sa njihovim supstantivnim i simboličnim komponentama“.¹¹⁹ Iako ideja o normativnoj moći nije nova, i moguće je pronaći slične primere u istoriji međunarodnih odnosa, Meners ističe da je jedinstveni istorijski kontekst, mešoviti oblik političke zajednice i političko-pravno ustrojstvo ono što čini „normativnu razliku“.¹²⁰ Evropska unija „obuhvata post-Vestfalijanske vrednosti koje drugi žele da oponašaju, što uključuje vrhovni princip održivog mira, ključne principe slobode, demokratije, ljudskih prava i vladavine prava, kao i vrednosti jednakosti, društvene solidarnosti, održivog razvoja i dobre vladavine“.¹²¹ Usled jedinstvenog konteksta u kojem se razvija, EU u odnosima sa državama-članicama i svetom primenjuje univerzalne norme i principe¹²², i deluje na „normativan način“, bez oslanjanja na silu i sveukupne resurse kojima raspolaže – čime se postiže „normativna razlika“.¹²³ Uticaj EU posredstvom normativne moći se ostvaruje¹²⁴ u drugim regionalnim organizacijama ili državama, koje rado usvajaju organizacionu kulturu i norme (npr. Merkosur u Južnoj Americi, Južnoafrička zajednica za razvoj).¹²⁵ Evropska unija potvrđuje svoj akterski kapacitet kroz normativnu moć tako što nastoji da menja norme u međunarodnom sistemu, što je „pozitivistički kvantitet“, dok „normativni kvalitet“ označava svest o potrebi za delovanjem koje će promovirati određene norme unutar međunarodnog sistema – čime se menja značenje

119 Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", op. cit., p. 239.

120 Ibidem, p. 240.

121 Andre Gerrits, "Introductory Observation on a Controversial Notion" in: Andre Gerrits (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*, op. cit., p. 3.

122 Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", op. cit., p. 241.

123 Normativnu moć Meners najbolje određuje u odnosu na suštinu same Evropske unije, ističući da je ona „izgrađena na normativnoj osnovi“ koja je „predodređuje da postupa na normativan način u svetskoj politici“. U često citiranoj formulaciji, za normativnu moć on kaže da je izgrađena na pretpostavci „da najvažniji činilac koji oblikuje međunarodnu ulogu EU nije to što ona čini ili govori, nego to što ona jeste“. Videti: op. cit., p. 252.

124 Meners navodi šest načina na koji se normativna moć širi na druge delove sveta: „zaraza“, informaciona difuzija, proceduralna difuzija, transferencija, otvorena difuzija, kulturni filter, op. cit., pp. 244–245.

125 Ibidem, p. 244.

„normalnog“ u međunarodnoj politici.¹²⁶ Delovanje normativne moći ostvaruje se u sadejstvu sa 'civilnim' instrumentima, čime se beleže efekti na spoljnopolitičkom planu, i potvrđuje kompatibilnost civilne i normativne moći EU.

GLOBALNO AKTERSTVO EU: IZMEĐU TEORIJE I PRAKSE

Nakon pregleda najvažnijih teorijskih rasprava o moći, moguće je ispitati domet i primenljivost tih koncepata u stvarnom političkom okruženju EU. Težnja Evropske unije da bude globalni akter u polju bezbednosti primećuje se u Evropskoj strategiji bezbednosti iz 2003. godine i Izveštaju o sprovođenju iz 2008. godine. „Kako bismo bili bezbedni i zadovoljili očekivanja naših građana, moramo biti spremni da oblikujemo događaje. To znači da naše mišljenje mora da bude u većoj meri strateško, učinkovitije i vidljivije širom sveta“,¹²⁷ zaključak je visokog predstavnika za spoljnu i bezbednosnu politiku Havijera Solane. Iz ovoga se da videti da u oblasti bezbednosti postoji potreba za većom integrisanošću i efikasnosti Unije kao aktera, te da se njena bezbednost mora postizati izvan njenih granica.

Potreba za „strateškim pristupom“ upućuje ne samo na tvrdu moć – već u slučaju Evropske unije obuhvata i meku i normativnu moć. Sama normativna moć se ne vezuje za konkretne ciljeve i resurse, te je njen uticaj teško kvantifikovati – i ona pravi otklon u odnosu na „tradicionalno viđenje spoljne politike u vezi sa strategijom, interesima, ishodima i odgovornošću“.¹²⁸ Trend razvoja EBOP i formulisanje Evropske strategije bezbednosti upućuju na to da Evropska unija ipak teži da raspoloživu moć poveže sa jasno određenim ciljevima, zaključuje Andre Geric (Gerrits), i dodaje da „obogaćivanje karaktera strateškim ne znači da se nalazite na putu prema 'supersili u nastajanju“.¹²⁹ Misao o

126 Kao primer, Meners navodi međunarodnu kampanju EU u cilju globalnog ukidanja smrtno kazne (Ibidem, p. 252). U Gerrits (2009) se navodi i primer neuspeha EU kao normativne sile, uz mišljenje da sam koncept ima svojih nedostataka. Pojedini kritičari (videti: Hiski Haukka, "A normative power or a normative hegemon? The EU and its European Neighbourhood Policy", A paper presented for EUSA 10th Biennial Conference, Montreal, Canada, 17-19 May 2007) ukazuju na Menersovo viđenje EU kao pasivnog preduzimača u oblasti širenja normi u međunarodnim odnosima, i ističu da ona primenjuje aktivne mere u promovisanju svojih vrednosti, često i kroz „asimetrične bilateralne odnose“ u sklopu politike proširenja – čime se prelazi na teren prinude. Takođe, problem je i to što nije jasno da li normativna moć mora da bude privlačna, ili EU-akter sam po sebi mora da bude privlačan.

127 Pogledati: Javier Solana, *Report on the implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World*, European Union, Brussels, 2008.

128 Lisbeth Aggestam, "The World in Our Mind: Normative Power in a Multipolar World", in: Andre Gerrits (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*, op. cit., p. 31.

129 Ibidem, p. 32.

normativnoj moći kod Menersa nije koherentna u pogledu resursa, i on ostavlja mogućnost da se u 'praktičnom smislu' ona koristi zajedno sa materijalnim i nematerijalnim¹³⁰ izvorima moći.¹³¹

Normativna moć, uprkos svojoj jasnoj primeni, može poslužiti kao indikator prihvatanja EU kao globalnog aktera. Dok tradicionalni pristupi međunarodnim odnosima kroz insistiranje na materijalnim činocima traže potvrdu sposobnosti za akterstvo i njegov domet – normativna moć kroz konstruktivističko shvatanje identiteta, konstruiše akterski kapacitet u očima drugih izvan EU. Normativna moć i insistiranje na univerzalnim vrednostima i principima čini eksterne delatnosti EU legitimnijim i prihvatljivijim.¹³²

Toni Erskin (Tony Erskine) smatra da je Evropska unija jedinstveni međunarodni akter koji se može okarakterisati kao „institucionalni agent“ – budući da poseduje identitet koji je veći od sume njegovih sastavnih delova. Dolazi se do paradoksa – odgovori na globalne probleme i nastajući multipolarni poredak usmeravaju se kroz državu kao kolektivni oblik – sa ciljem da države-članice potom kanališu sopstvene akcije kroz EU „u cilju stvaranja protivteže njihovoj nacionalnoj marginalizaciji“.¹³³ Asle Toje je mišljenja da je EU oduvek bila „nekonzistentna sila“, ali da predstavlja potencijalno moćnog strateškog igrača.¹³⁴ I Zaik Laidi smatra da EU nikada neće moći da bude 'velika sila' sve dok ne preduzme brigu o sopstvenoj odbrani, što bi na kraju moglo za posledicu da ima urušavanje evropskog mirovnog projekta.¹³⁵

Odbrana i bezbednost su test sposobnosti jednog međunarodnog aktera, a odredba o zajedničkoj odbrani iz Lisabonskog ugovora nagoveštava mogućnost daljeg napretka u razvoju zasebnog evropskog bezbednosnog identiteta. No, i dalje ostaje nejasno da li je EU prevazišla problem određivanja autentičnih nadnacionalnih interesa koji nisu u koliziji sa stavovima pojedinačnih država-članica. Nekadašnji komesar za spoljne poslove Kris Paten (Chris Patten) rekao je da „nema evropske politike u vezi sa krupnim pitanjima ukoliko Francuska, Nemačka i Bri-

130 Moguće je da određeni normativni akt istovremeno bude i strateški – budući da se njegovim prihvatanjem može uticati na uvećavanje moći ili promenu percepcije o akterskom kapacitetu EU.

131 Andre Gerrits, "Introductory Observation on a Controversial Notion", op. cit., p. 4.

132 Oslanjanje na tvrdu moć ne bi osiguralo odgovarajući nivo prihvatanja i zahtevalo bi drugačiji vid angažmana EU.

133 Lisbeth Aggestam, "The World in Our Mind: Normative Power in a Multipolar World", op. cit., p. 34.

134 Asle Toje, "Normative Power in Europe after the Post-Cold War", op. cit., p. 38, 44.

135 Ibidem, p. 44.

tanija nisu na našoj strani“.¹³⁶ U skladu sa tim, Evropska unija, osim u oblastima koje se nalaze u okviru nekadašnjeg prvog stuba (Evropske zajednice), podleže koordinaciji interesa pomenute evropske trojke, koja je sklonija da „postavlja sopstvene nacionalne interese nego li da preuzima evropske interese“.¹³⁷

Budućnost globalnog akterstva EU u okviru svetske politike zavisi od mogućnosti Unije da delovanje u oblastima iz prvog stuba proširi i na spoljnu i bezbednosnu politiku, čime bi postala celovitiji akter. Pored komparativne prednosti i globalnog kredibiliteta, koji su uslovljeni snažnom privrednom integracijom, Evropska unija je suočena i sa ograničenjima. Njena interna organizacija¹³⁸ utiče na to da njene politike budu slabije i često nekonzistentne.¹³⁹

U kontekstu geografskog dometa akterstva, može se reći da je Unija negde između regionalnog i globalnog aktera. Efekti prvog stuba se osećaju unutar njenih granica, a delatnost na globalnom planu zahteva konzistentniji akterski kapacitet u oblasti spoljne i bezbednosne politike. Evropska strategija bezbednosti za strateški prioritet određuje Balkan, Evroaziju i Rusiju, oblast Sredozemlja i razrešavanje arapsko-izraelskog sukoba. U pogledu bezbednosti, ona je prvenstveno usmerena na razrešavanje sukoba u okviru sopstvenog regionalnog bezbednosnog kompleksa, o čemu govori njen angažman na prostoru Zapadnog Balkana.

ZAKLJUČAK

Teorije međunarodnih odnosa na različite načine gledaju na akterstvo Evropske unije u međunarodnim odnosima, i njen status u okviru međunarodnog sistema. Tradicionalni pristupi, poput neorealizma i neoliberalizma, ne daju pozitivan odgovor da li se EU može kvalifikovati kao punopravni akter u međunarodnom sistemu. Alternativni pristupi raskidaju sa državocentrizmom

136 Spike Magazine, „Not Quite the Diplomat – Chris Patten“. Dostupno preko: <http://www.spikemagazine.com/chris-patten-not-quite-the-diplomat-interview.php> (Pristupljeno 30. aprila 2012)

137 Asle Toje, „Normative Power in Europe after the Post-Cold War“, op. cit., p. 46.

138 Videti: Michael Emerson et al., *Upgrading the EU's Role as a Global Actor: Institutions, Law and Restructuring of European Diplomacy*, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels, 2011, pp. 5–6. Kao značajne oblasti koje ukazuju na ulogu EU kao globalnog aktera, a čije stanje može biti unapređeno su: pitanje statusa EU u međunarodnim organizacijama, predstavljanje EU u međunarodnim organizacijama, reforma multilateralnog sistema.

139 Neizvesnost se ogleda i u vezi sa granicama EU – a politika proširenja članstva se očituje kao potencijalno određujuća tačka njenog globalnog statusa. Emancipacija EU kao globalnog (bezbednosnog) aktera zavisi i od stanja transatlantskih odnosa (saradnja u bezbednosti sa SAD i stanje NATO-a).

i omogućavaju analizu uloge i dometa EU kao aktera u svetskoj politici. Bez obzira koji teorijski pristup izaberemo, potrebno je odrediti kriterijume za akterstvo, i oni se u skladu sa tradicionalnim pristupima mogu odrediti kao sposobnosti. Materijalni i ideacioni faktori koji učestvuju u sposobnostima jednog aktera sagledani su kroz tri koncepcije moći: tvrde, meke i normativne.

Tvrda moć objašnjava sposobnosti aktera u odnosu na raspoložive vojne i ekonomske resurse kojima akter može da izvrši prinudu nad drugim akterom radi ostvarivanja svojih ciljeva. Na osnovu ovog kriterijuma, Evropska unija se ne može svrstati kao akter sa globalnim uticajem – usled ograničenja koje postavlja neorealistička teorija sa strogim državocentričnim shvatanjem akterstva u međunarodnom sistemu. Trenutno stanje tvrde efektivne koja stoji na raspolaganju EU ne svedoči o globalnom akterskom potencijalu u odnosu na efektivne kojima raspolazu njene najmoćnije države članice. *Meka moć* objašnjava sposobnosti aktera na osnovu nematerijalnog uticaja na uslove unutar međunarodnog sistema koji odgovaraju ostvarenju ciljeva jednog aktera. Ovaj vid moći, kao privlačna sila koja počiva na materijalnim resursima ali sprovodi uticaj na indirektan i neprinudan način, kvalifikuje Evropsku uniju kao aktera sa značajnim regionalnim i globalnim dometom. *Normativna moć* predstavlja ostvarivanje spoljašnjeg uticaja pomoću kojeg se menjaju norme i standardi na osnovu kojih funkcioniše svetska politika bez korišćenja sredstava prinude i direktnog oslanjanja na materijalne resurse. Suština normativne moći se nalazi u osnovama EU, to je deo nje same. Ovaj konstruktivistički i post-materijalistički pristup kvalifikuje EU kao globalnog aktera koji koristeći univerzalne principe i vrednosti koje sam stvara¹⁴⁰ neposredno utiče da drugi međunarodni akteri prihvate iste kao legitimna pravila ponašanja u međunarodnoj zajednici, nezavisno od normativnih težnji pojedinačnih država članica. Zajedničko za sve tri vrste moći jeste da mogu imati stratešku motivaciju, ali da ne moraju da zavise od istih sredstava.

Empirijski pokazatelji o ekonomskoj moći, broju stanovnika ili broju vojnika kojima raspolaze EU kao skup kapaciteta država članica malo govore o njenom kapacitetu jedinstvenog i funkcionalnog aktera na ovom stupnju razvoja evropskog integracionog projekta. Ugovor iz Lisabona nagoveštava spremnost da se radi na zajedničkoj odbrani, a očekuje se da će dalje promene biti evolutivne prirode. Stoga, u svrhu argumentovanog naučnog razmatranja ovog evolutivnog procesa, značajno je koristiti se jasnim kriterijumima 'akterstva' i 'globalnog' – a tri teorijska pristupa (neorealizam, neoliberalizam i konstruktivizam) sa tri odgovarajuća shvatanja moći (tvrda, meka i normativna) daju različite odgovore na pitanje da li je Evropska unija globalni akter. Naše

140 Poput Povelje UN, normi međunarodnog prava, ljudskih prava, demokratije, slobodnog tržišta, itd.

mišljenje je da u ovom trenutku po svom obimu EU predstavlja globalnog (aktera) samo u zbiru pojedinačnih kapaciteta država-članica – što je predmet ekonomskih, vojnih i drugih statistika. S druge strane, koncept normativne moći upućuje na daleko viši stepen razvoja i domete samostalnog globalnog akterstva Evropske unije – kao aktera koji se u, za sebe konstituišućem, globalnom promovisanju normi može osloniti na obilate izvore meke i oskudne izvore tvrde moći. Ukoliko Unija želi da bude postojan globalni akter, neophodno je da razvija sva tri vida moći.

LITERATURA

- Aggestam Lisbeth, "The World in Our Mind: Normative Power in a Multi-Polar World", in: Andre Gerrits, ed., *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, The Hague, 2009, pp. 25–36.
- Baylis John, Smith Steve and Owens Patricia (eds.), *The Globalization of World Politics*, 4th edition, Oxford, Oxford University Press, 2008.
- Federiga Bindi (ed.), *The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World*, Brookings Institution Press, Washington D.C, 2010.
- Bretherton Charlotte and Vogler John, *The European Union as a Global Actor*, 2nd edition, Routledge, London, 2006.
- Burchill Scott, Devetak Richard, Donnelly Jack, Linklater Andrew, Paterson Matthew, Reus-Smit Christian and True Jacqui (eds.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, Houndmills, 2005.
- Buzan Barry and Weaver Ole, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Chandler David, *Empire in Denial: The Politics of State-building*, Pluto Press, London, 2006.
- David Chandler, "EU Statebuilding: Securing the Liberal Peace through EU Enlargement", *Global Society*, Vol. 21, no. 4, 2007, pp. 593–607.
- Emerson Michael et al., *Upgrading the EU's Role as a Global Actor: Institutions, Law and Restructuring of European Diplomacy*, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels, 2011.
- Evans Graham and Newham Richard, *The Penguin Dictionary of International Relations*. Penguin Books, London, 1999.
- Gerrits Andre, "Introductory Observation on a Controversial Notion" in: Andre Gerrits (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, The Hague, 2009, pp. 1–8.
- Griffiths Martin (ed.), *Encyclopedia of International Relations and Global Politics*, Routledge, London, 2005.

- Gross Eva, "The Limits of European Soft Power", Summary. [Internet] www.kiep.go.kr%2Finclude%2Ffiledown.jsp%3Ffname%3D20081031_1_2%2520Gross1.pdf%26fpath%3DEngSeminar%26NO%3D182817%26FNO%3D141&ci=QFShT_rFE63V4QTdhcSdCQ&usg=AFQjCNH3o3hJhy2uNOPQp8jgQyvhMX28XQ&sig2=TW9n4BOTzUeHnKKkOe6IiA (Pristupljeno 29. aprila 2012)
- Haukkala Hiski, "A normative power or a normative hegemon? The EU and its European Neighbourhood Policy", A paper presented for EUSA 10th Biennial Conference, Montreal, Canada, 17-19 May 2007.
- Helsinki Headline Goal, 2010, Evropski savet, 17-18 jun 2004, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf> (Pristupljeno 30. aprila 2012)
- Hill Christopher, "The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, no. 3, 1993, pp. 305-328.
- Hyde-Price Adrian, "Normative power Europe: a realist critique", *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, no. 2, 2006, pp. 217-234.
- Keohane Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 2005 [1984].
- Manners Ian, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *JCMS*, Vol. 40, no. 2, 2002, 235-258.
- Manners Ian, "The Normative Ethics of the European Union", *International Affairs*, Vol. 84, no. 1, 2008, 65-80.
- Miršajmer Džon, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2009 [2001].
- Mitrany David, "The Functional Approach in Historical Perspective", *International Affairs*, Vol. 47, no. 3, 1971, 532-543.
- Naj Džozef S., *Paradoks američke moći: zašto jedina svetska supersila ne može sama?*, BMG, Beograd, 2004.
- Naj Džozef S., *Kako razumovati međunarodne sukobe: Uvod u teoriju i istoriju*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
- Novičić Žaklina, "Neorealizam i neoliberalizam u savremenoj teoriji međunarodnih odnosa", *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, no. 2-3, 2007, pp. 211-242.
- Nye Joseph, "The Changing Nature of World Power", *Political Science Quarterly*, Vol. 105, no. 2, 1990, pp. 177-192.
- Schimelfenning Frank and Ulrich Sedelmeier, "Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe", *Journal of European Public Policy*, Vol. 11, no. 4, 2004, pp. 661-679.
- Simić Dragan, *Svetska politika*, Čigoja štampa, Beograd, 2009.
- Smith Karen, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity Press, Cambridge, 2003.

- Solana Javier, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, European Union, Brussels, 2003.
- Solana Javier, *Report on the implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World*, European Union, Brussels, 2008.
- Spike Magazine, „Not Quite the Diplomat – Chris Patten“, <http://www.spikemagazine.com/chris-patten-not-quite-the-diplomat-interview.php> (Pristupljeno 30. aprila 2012)
- Toje Asle, „Normative Power in Europe after the Post-Cold War“, in: Andre Gerrits (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, The Hague, 2009, pp. 38-50.
- Wendt Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, Mc Graw-Hill, New York, 1979.
-

Marko Kovačević

Actorness and Power of the European Union

Abstract

By applying the realist, liberal and constructivist approaches to International Relations, in the light of the position the European Union holds in world politics, we are going to answer the question whether the aforementioned theoretical approaches see (do not see) a global actorness for the European Union. Each of the approaches answers the question of the EU's own manifestation of its actor capacity—by means of using the concepts of the hard, the soft, and the normative power in the analysis. This shall be a way to investigating the degree of EU's (global) actorness, as well as to testing its actorness through the actual implementation of the Common Foreign and Security Policy via the three aforementioned concepts of power.

Key words: European Union, soft power, hard power, normative power, global actor, theories, international relations, neorealism, neoliberalism, constructivism.